

Разрада друштвеног договора

Енергетика

Интереси грађана Србије и задаци извршне власти

Сажетак:

Сигурно, доступно и одрживо снабдевање енергијом за становништво и привреду треба да обезбеди благостање и економски просперитет. Неопходно је поштовати највише стандарде заштите животне средине, смањити зависност од увоза, очувати власништво и предупредити отуђење, и значајно увећати удео домаће струке и индустрије у градњи енергетских објеката. Државна предузећа у области енергетике треба организовати и њима управљати у складу са интересима грађана Србије.

1. Хидроелектране Ђердап 1 и Ђердап 2	1
2. Остале ХЕ	1
3. Реверзибилне ХЕ	2
4. Термоелектране на угаљ	2
5. Гасне електране	2
6. Угљенокопи и таксе за емисије угљендиоксида	3
7. Ветроелектране и соларне електране	3
8. Интеграција обновљивих извора у систем	3
9. Нуклеарне електране	4
10. Дистрибутивна и преносна мрежа	5
11. Нафта и гас	5
12. Топлотна енергија и коришћење биомасе	6
13. Енергетска ефикасност	7
14. Цене енергије	8
15. Управљање јавним предузећима	8
16. Хитне мере, закони и уредбе	9

1. Хидроелектране Ђердап 1 и Ђердап 2

Хидроенергетски комплекс Ђердап треба да остане у функцији снабдевања домаћег тржишта, уз поштовање свих еколошких стандарда Србије, укључујући заштиту приобаља реке Дунав. Сви технички елементи овог комплекса (брана, електро-машинска опрема, преводнице) треба да су у власништву и под управљањем једног субјекта, а то је државна електропривреда.

2. Остале ХЕ

Потребно је убрзати и завршити ревитализацију постојећих хидроелектрана и предузети кораке у консолидацији државне електропривреде као јединог власника, управљача и заступника интереса грађана Србије. Премда је износ домицилних вода по глави становника мали, у Србији постоји технички искористив потенцијал водотокова који још увек није

употребљен, и који привлачи пажњу инвеститора. Одлуке о градњи нових хидроелектрана на територији Србије треба засновати на енергетским и финансијским ефектима, али и на објективној процени свеукупног утицаја на интересе грађана Србије. Предуслов за израду наведених процена је раскид са праксом недоследне примене и кршења закона, успостављање функционалних институција, стручно-регулаторних механизма као и усклађивање закона и подзаконских аката са регулативом и праксом ЕУ.

3. Реверзибилне ХЕ

Потребно је ревитализовати и санирати постојеће хидрокапацитете, укључујући припадајуће акумулације у реверзибилној хидроелектрани Бајина Башта и пумпно акумулационом постројењу Лисина. Непримерено управљање и последично клизиште је начинило значајне штете и смањило капацитет РХЕ Бајина Башта за износ упоредив са капацитетом планиране РХЕ Бистрица, и зато санацију одговарајуће акумулације у долини реке Бели Рзав треба спровести без одлагања и у пуном обиму.

Потребно је убрзати уговарање и изградњу нове реверзибилне хидроелектране Бистрица. Потребно је одустати од изградње РХЕ Ђердап 3 због неусклађености планираних исхода са друштвеним интересом, због специфичних геолошких и техничких проблема као и значајног обима последичне девастације националног парка Ђердап. Уместо изградње РХЕ Ђердап 3, потребно је размотрити реализацију других решења. Другачија постројења и друге технологије складиштење енергије могу имати прихватљив утицај на природу уз једнаке или напредније ефекте на рад ЕЕС и на унутрашње тржиште. Потребно је искористити финансијски исплативо и еколошки прихватљиво складиштење топлотне енергије, компатибилно са ЕЕС Србије, где се значајан део електричне енергије користи за генерисање топлоте.

Нове пројекте у пољу хидроенергетике повезати и спрегнути са унапређењем водоснабдевања, наводњавања, сузбијања природних непогода и унапређења перформанси електроенергетског система Србије.

4. Термоелектране на угаљ

Направити јасан план гашења термоелектрана на угаљ до 2050, који би био синхронизован са планом развоја површинских копова Колубара и Костолац. Овај план јасно ускладити са планом декарбонизације сектора, на начин који би осигурао снабдевање, а да при томе не оптерећује привреду непотребним угљеничним таксама.

Кроз увођење стратешке резерве у ЕЕС Србије, омогућила би се, у првој фази, конзервација свих термоблокова мањих од 300 MW и на овај начин би био избегнут увоз угља као и дужи рад термоблокова који не задовољавају еколошке стандарде због рада без одсумпоравање димних гасова, редукције азотних оксида и из других разлога. Ови термоблокови би били коришћени само у случају будућих потенцијалних енергетских криза, недовољног прилива путем интерконекција и/или одвећ велике цене увозне енергије.

5. Гасне електране

Изградња нових гасних електрана треба да буде условљена постојањем дугорочних уговора за куповину гаса. Треба градити такве електране само у сарадњи са испоручиоцима гаса који имају уговорену обавезу испоруке током периода од 10 или више година. Омогућити слободан приступ прекограничним гасним транспортним капацитетима на транспарентан начин, слично као што је урађено код електричне енергије.

6. Угљенокопи и таксе за емисије угљендиоксида

План ангажовања и развоја површинских копова Колубара и Костолац ускладити са планом рада термоелектрана на угаљ. Постојеће резерве угља у Републици Србији довољне су за предложено ангажовање и повлачење из рада термоелектрана на угаљ закључно са 2050. За део термоелектрана на угаљ које ће бити задржане као стратешка резерва неопходно је планирати и обезбедити одговарајуће количине угља како би се благовремено предупредио неповољан увоз. Услед повлачења термоелектрана на угаљ, већ од 2035-2040. године може недостајати око 18 TWh годишње, што треба надокнадити градњом других базних извора.

Таксе које намеће СВВАМ треба кроз преговоре са ЕУ дерогирати до 2030 године. Након тога треба преговарати о уласку у ЕТС механизам ЕУ уз прибављање сертификата за договорени обим емисија CO₂ без финансијске надокнаде у периоду до 2035-2040. Таксе за емисије CO₂ су само иницијални, непосредни подстицај за спровођење декарбонизације. На потребу за декарбонизацијом указује читав сплет околности, почевши од исцрпљивања резерви фосилних горива па до климатских промена, и зато у дугорочним плановима развоја енергетике не може бити места за угаљ, нафту и природни гас.

7. Ветроелектране и соларне електране

Коришћење обновљивих извора енергије, пре свега соларних и ветроелектрана, омогућава снабдевање енергијом са мањим угљеничним отиском и треба га подржати све док је у складу са друштвеним интересом, без непримереног финансијског оптерећења за државну електропривреду, без угрожавања интегритета ЕЕС, и уз праведан однос у подели одговорности, трошкова и прихода, у складу са праксом која се примењује у водећим земљама ЕУ. Постојећа Стратегија развоја енергетике Републике Србије није у складу са наведеним принципима, и треба је ревидирати и довести у склад са регулативом ЕУ и са интересима грађана Србије.

Сви извори електричне енергије, па тако и ветроелектране и соларне електране које раде прикључене на мрежу морале би имати обавезу да узму учешћа у јавној услузи Гарантованог снабдевања електричном енергијом, пропорционално уделу своје годишње производње у годишњем билансу производње електричне енергије у Републици Србији, а по важећим ценама Гарантованог снабдевања.

Соларне електране и ветроелектране као и други извори електричне енергије испољавају вишеструки утицај на животну средину. Поред штетних утицаја на микроклиму, екосистеме и живи свет, ови извори кроз ангажовање земљишта или на друге начине утичу на шуме, пољопривредно земљиште и радио комуникације. Добро је познато да неки извори стварају нискофреквентну буку, док батеријска складишта која се граде уз соларне и ветроелектране доносе озбиљне ризике пожара и емисије токсичних материја које угрожавају окружење и живи свет. Такође, након истека радног века, активни делови, опрема и конструктивни елементи соларних и ветроелектрана већином се не рециклирају, већ се морају депоновати као електронски и опасан отпад, што захтева простор за трајно одлагање. Пре одобравања градње нових ОИЕ и свих других електроенергетских постројења, потребно је решити проблеме њихове декомисије и депоновања опасног отпада, чији трошак треба урачунати у цену предате енергије и уплаћивати у одговарајући фонд. Поред тога, неопходно је анализирати и последичне губитке у бруто екосистемском производу, сагледати ризике и штете до којих може доћи током регуларног рада или приликом инцидента, те утврдити постоје ли гарантована средства и неупитни механизми за санацију, накнаду штете, ремедијацију и рекултивацију.

8. Интеграција обновљивих извора у систем

Потребно је створити услове за одрживу интеграцију соларних и ветроелектрана у електроенергетски систем. До сада примењивани начин преношења одговорности и трошкова

интеграције на државну електропривреду ствара неповољне финансијске околности које отежавају положај електропривредних предузећа и увећавају ризик од њиховог нежељеног отуђења науштрб интереса грађана.

Соларне и ветроелектране су варијабилни обновљиви извори електричне енергије који захтевају ангажовање баланских производних капацитета других произвођача који, према садашњим прописима и важећој пракси, не добијају адекватну финансијску надокнаду за пружену услугу. Одржива интеграција обновљивих извора подразумева да они морају преузети пропорционално физичко или финансијско учешће у балансирању, као и у осталим системским услугама.

Трошкови интеграције обновљивих извора енергије (ОИЕ) обухватају читав низ системских услуга, мера и акција које значајно увећавају системску цену обновљиве енергије. Прикључење ОИЕ на мрежу тражи унапређење мреже, нове капацитете за балансирање реактивне енергије, улагања у очување критичних струја кратког споја у систему са смањеним уделом синхроних машина ради исправног функционисања заштитних механизма, трошкове увећања неопходних резерви, потискивања базних извора, увођења брзог фреквенцијског одзива, трошкове примене синтетичке инерције и других мера за очување стабилности, робусности и живавости у условима смањене кинетичке енергије, као и друге системске услуге. Власницима ОИЕ у развијеним земљама пружа се могућност да горе наведене хардверске ресурсе, системске услуге, неопходне мере и акције примене у оквиру свог постројења, или да ефекте свега наведеног откупе на тржишту, тј. да плате другоме ко ће их применити. Једнак или сличан приступ потребно је применити и у Србији ради довођења домаће електропривреде у равноправни положај са електропривредама у региону и Европи.

9. Нуклеарне електране

Постепено гашење термоелектрана на угаљ мора бити праћено градњом одговарајућих заменских извора. Потребу за градњом нових извора подстиче и раст потрошње електричне енергије услед електрификације транспорта и растућих потреба обраде, складиштења и преноса података. Варијабилни извори (соларне и ветроелектране) могле би заменити део угашених извора ако се користе у тандему са флексибилним електранама на природни гас, способним да надоместе варијације неуправљиве производње. Међутим, раст цена гаса, проблеми у снабдевању и последичне емисије CO_2 чине такво решење неприхватљивим на дужи рок. Нуклеарне електране (НЕ) су базни извор са вишеструко дужим животним веком и са мањим целокупним емисијама CO_2 од соларних електрана, и стога је Србија упућена да размотри градњу прве НЕ на својој територији.

Према стандардима Међународне агенције за атомску енергију (IAEA), држава која први пут гради НЕ треба да разматра само оне типове реактора чији је дизајн доказан у вишегодишњој пракси и за које постоје позитивна експлоатациона искуства у земљи порекла као и у другим развијеним земљама. Ради избегавања ризика ране примене недовољно испитаних техничких решења, потребно је искључити примену модуларних реактора.

Прекривена пољопривредним, шумским и урбаним земљиштем, Србија не поседује пределе подесне за одлагање нуклеарног отпада и нема могућности да трајно складишти испуњено нуклеарно гориво нити други отпад из НЕ. Изградњу прве НЕ и/или испоруку свежег горива треба уговорати са испоручиоцима који имају интерес да испуњено гориво преузму, однесу, користе и збрину. Поред тога, потребно је ближе утврдити и поштовати одредбе закона о забрани увоза свих врста нуклеарног отпада.

Планирање активности у пољу нуклеарне енергетике треба спровести у пуном складу са стандардима IAEA и "сигурносне културе" кроз суштински независно и на струци засновано међуресорно Регулаторно тело, које ће бити носилац бројних активности у вези са развојем нуклеарне енергетике у Србији.

Будући да ће прва НЕ бити изграђена по систему „кључ у руке“ или по BOOT систему, уговор о њеној изградњи мора бити пажљиво и стручно формиран, имајући у виду сва

релевантна искуства везана за тип реактора, испоручиоца, мере сигурности и заштите, одабир локације, поузданост и економски статус испоручиоца, итд. Расположиви домаћи стручњаци су неизоставни учесници у свим припремама за планирану изградњу НЕ. Ради даљег развоја нуклеарног програма у наредним деценијама, потребно је обновити школовање кадрова. Уз уобичајену праксу да испоручилац опреме обезбеђује и тренинг погонског кадра, неопходно је формирати нове студијске програме основних академских студија на техничким факултетима.

Обим инвестиција и снажан утицај нуклеарне енергетике на друштво значајно увећава ризике њене примене у земљама без развијених институција система, са дубоко укоренењем системском корупцијом, нетранспарентним јавним пословима, и са влашћу која друштвени интерес подређује интересу ужих група. Планирање нуклеарне енергетике у интересу грађана тражи уклањање наведених препрека. Припреме за изградњу НЕ подразумевају раскид са праксом селективног и делимичног поштовања закона и институција система. Одлука о изградњи прве НЕ у складу са стандардима ИАЕА неспојива је са постојећим стањем и може бити донета само у оквирима функционалне правне државе.

10. Дистрибутивна и преносна мрежа

Дистрибутивна мрежа ниског напона је у знатној мери дотрајала и застарела услед недовољних инвестиција током претходне деценије. Дистрибуција је изложена ризицима даљег удаљавања од других електропривредних предузећа. Њена тржишна вредност опада док расту ризици од преласка у туђе руке кроз директну продају, кроз статус колатерале у задуживању или путем других механизма. Ради санирања затеченог стања потребно је спровести дубоку и свеобухватну департизацију, што важи и за друга електропривредна предузећа. Потребно је кориговати цене мрежарина, обновити техничко и пословно јединство електропривреде, обучити и запослити недостајући кадар и разрадити остварив план обнове и модернизације.

По својој природи, електропривреда пружа могућност значајног ангажовања домаће индустрије, радне снаге и испоручилаца. У оквиру дистрибуције користе се водови, енергетски трансформатори, контактна опрема, мерна и расклопна опрема и уређаји аутоматизације који су све до скоро били значајан извозни производ. Још увек постоји кадар, знање и искуство да се у овом пољу ангажује домаћа привреда. Примене даљинског управљања, унификација бројила, системи заштите и надзора, технолошка и хардверска подршка савременим тарифним системима, динамичка промена цене и рачунарски подржане трансакције и даље су у домету компетенција домаћих стручњака у Институту Михајло Пупин и Институту Никола Тесла. Уз одговарајућу координацију и подстицај државе, могуће је развити и применити техничка решења дигитализације која уз врло мале трошкове увећавају енергетску ефикасност, омогућују управљање потрошњом и увећавају флексибилност мреже, што може знатно смањити потребе за градњом нових постројења и створити значајне уштеде у хардверу и новцу.

Ради унапређења преносне мреже, потребно је активирати преносне далеководе према Румунији који су за сада у празном ходу или искључени. Поред тога, треба убрзати градњу нових интерконективних далековаода и ојачати 110 kV мрежу зарад потреба интеграције обновљивих извора енергије.

11. Нафта и гас

Србија је увозно зависна од сирове нафте. Сирова нафта се до рафинерије у Панчеву допрема Јадранским нафтоводом ЈАНАФ. Капацитет ЈАНАФ-а до Терминала у Новом Саду је 9 милиона тона, а од Новог Сада до Панчева је 6 милиона тона. Доминантна компанија на српском тржишту је НИС, у чијој власничкој структури „Гаспром њефт“ има 44,85% акцијског капитала, 29,87% акција поседује Република Србија, док компанија „Гаспром“ има 11,30% акција. Остатак припада грађанима, запосленима, бившим запосленима и другим малим акционарима. Већински удео је у рукама руског партнера, тако да други акционари немају могућности да ускладе рад компаније са интересом грађана Србије. Због наговештених санкција

САД, НИС се налази у врло незавидној позицији, а самим тим и грађани Републике Србије. Једина рафинерија која ради на територији Србије је НИС рафинерија нафте у Панчеву. Укупна потрошња сирове нафте у Србији током 2024. године била је 3,620 милиона тона. Удео домаће производње био је 22,13%, док је удео увоза износио 77,87%. Укупна потрошња моторних горива у 2024. години била је око 2,84 милиона тона. У погледу потреба за мазутом као секундарним енергентом за потпалу котлова у топланама и термоелектранама, НИС произведи око 80% док се 20% потреба увози.

Потребно је повећати удео власништва Републике Србије до износа већинског власништва акцијског капитала у НИС. Ова мера се предлаже у циљу повећања енергетске безбедности, због избегавања санкција треће стране. Постоји више разлога који указују да би дугорочни планови развоја српске енергетике требало да предвиде постепену супституцију нафте, што се пре свега односи на сектор транспорта, где би требало благовремено испитати могућност производње тзв. зелених горива уз помоћ енергије ветра и сунца која се користи изван мреже.

Као и у случају нафте, Србија је увозно зависна од природног гаса. Увоз из Руске Федерације по дугорочном уговору износи 22 TWh, што представља 80% укупне потрошње у Србији, 13% се увози из других извора, док домаћа производња износи око 7%. У погледу годишње потрошње гаса, домаћинства утроше 4,25 TWh, топлане даљинског грејања 5,5 TWh, док се 17,5 TWh утроши у индустрији. Према расположивим подацима, проблематични рударски пројекти који се планирају у Србији значајно ће увећати потрошњу фосилних горива, са оријентационом годишњом потрошњом природног гаса од 0,5 - 1 TWh по руднику. Сагледавајући релевантни просторни план и број наговештених рудника долази се до закључка да би оријентација привреде ка екстракцији минерала створила непремостив проблем у погледу снабдевања природним гасом.

Као и у случају нафте, потребно је сачинити дугорочни план супституције природног гаса зеленим горивима. Потрошња природног гаса у индустрији може се смањити одустајањем од рударских пројеката који подразумевају јевтино, традиционално рударење уз коришћење великих количина фосилних горива, док се утрошак фосилних горива и последичне емисије CO₂ у железарама могу смањити употребом водоника.

Ради смањења увозне зависности потребно је ограничити удео највећег појединачног снабдевача гасом на 50 % потреба Републике Србије на годишњем нивоу. Проблематична је и улога Југоросгаса на тржишту гаса у Србији и треба је регулисати на другачији начин, у складу са интересима грађана Србије.

12. Топлотна енергија и коришћење биомасе

Потребно је да сви системи даљинског грејања (СДГ) у потпуности пређу на коришћење обновљивих извора или такозване отпадне топлоте која настаје као нуспродукт у другим процесима. Ову потребу намећу национални стратешки циљеви енергетске независности, као и преузете обавезе усмерене ка потпуној декарбонизацији европског простора. Прелазак би требало да буде постепен, у складу са реалним економским могућностима Србије, без кредита и уз коришћење претприступних фондова ЕУ.

Приоритет треба дати супституцији угља и нафтних деривата, који у СДГ учествују са 8,8% и 13,5%, респективно. Треба их заменити отпадном топлотом, топлотом из високоефикасних когенерационих постројења и такозваном „плитком“ геотермалном енергијом, добијеном из дубина до 200 метара уз помоћ топлотних пумпи. Директно коришћење геотермалних вода, температура виших од 55°C, треба користити у случајевима где за то већ постоје испитане и оверене резерве. Будући да је највећи број таквих бушотина у власништву НИС-а, потребно је разрешити имовинско правне односе и ове изворе ставити у јавно власништво. Истовремено, потребно поједноставити прописане процедуре за коришћење

геотермалне енергије, а пре свега плитке геотермалне енергије. Уместо да одговарајуће одредбе буду у оквиру Закона о рударству, треба их дати у оквиру Закона о ОИЕ.

Законом о ОИЕ треба прописати и обавезу продаје и преузимања топлотне енергије од стране градских топлана за све врсте отпадне топлоте, из когенерационих постројења, а посебно из биогазних електрана (отпадна топлота остаје неискоришћена у свих 60 биогазних електрана). Тренутно једини ОИЕ који са учешћем од 0,5% користе СДГ је биомаса, односно прецизније дрвна сечка. Она се делимично користи у 10 топлана, док је планирана њена употреба у још 5 градских топлана кроз кредитни програм, иако су њен статус ОИЕ и њено коришћење по бројним питањима спорни. Одрживост дрвне сечке зависи од односа природног прираста и потрошње, CO₂ неутралност је нарушена коришћењем фосилних горива за сечу, прикупљање и транспорт, док емисије CO₂ прате депоновање и сагоревање, током кога се емитују и чврсте честице као и друге врсте аеро загађења.

Биомаса је основни енергент који за потребе грејања користе домаћинства. Њена неконтролисана сеча није праћена одговарајућим пошумљавањем, што угрожава одрживост њеног коришћења. Њено неправилно коришћење у малим ложиштима домаћинстава и топлана доводи до непотребног загађења и угрожавања животне средине. Да би се овај значајни ресурс очувао и адекватно користио неопходно је ускладити домаће са ЕУ законодавством. Одредбе РЕС III директиве дефинишу одрживост, каскадно коришћење и увођење „зобрањених области“, међу којима су примарне и старе шуме, области са значајним биодиверзитетом и др. Треба унапредити пошумљавање и сузбити коришћење свих неефикасних малих ложишта, у складу са одговарајућом Еко-директивом. Наведене акције треба да буду праћене субвенцијама и усклађеношћу свих инвестиција и пројеката са поменутом директивом. На дужи рок, природни гас треба постепено заменити алтернативним зеленим енергентима. Потребно је интензивирати активности на смањењу топлотних губитака у преносу и дистрибуцији топлотне енергије у СДГ, повећати ефикасност котлова, радити на оптимизацији и рационализацији рада топлана, укључујући и смањивање броја запослених. Регулисање ове енергетске делатности потребно је уредити посебним Законом.

13. Енергетска ефикасност

Решења и мере енергетске ефикасности спроводе се у секторима потрошње, преноса и дистрибуције и у сектору производње. У структури финалне потрошње енергије, индустрија учествује са 47,4%, домаћинства са 47,4% а остали сектори са 5,2%. За сектор индустрије, јавни и комерцијални сектор, одговарајући Закон предвиђа смањење потрошње примарне енергије за 1% годишње. У систем би требало увести све Законом прописане енергетске субјекте. У погледу сектора домаћинства, али и за јавни и комерцијални сектор потребно је реорганизовати и унапредити рад постојеће Управе за финансирање и подстицање енергетске ефикасности, превасходно у погледу поједностављења процедура, транспарентности, рационализације броја запослених и већег коришћења издвојених средстава за подстицаје. Потребно је унапредити методологију за прорачун енергетских својстава зграда, обезбедити административне и техничке мере за подршку коришћењу соларне енергије у зградама, прописати програм замене и постепеног укидања котлова на фосилна горива и предвидети мере за унапређење и управљање техничким системима зграда. Ради увећања енергетске ефикасности треба изменити тарифни систем.

У пољу преноса и дистрибуције, енергетску ефикасност треба увећати кроз модернизацију и унапређење дистрибутивне електро мреже са циљем редукције губитака електричне енергије са 10,4% на 6%. Поред тога, потребно је модернизовати и унапредити дистрибутивне мреже топлотне енергије са циљем смањивања губитака.

Повећање енергетске ефикасности у производњи електричне енергије треба остварити путем ревитализација хидро и термо-електрана. Повећање енергетске ефикасности у производњи топлотне енергије треба остварити заменом старих котлова, увођењем система

аутоматске регулације, коришћењем ОИЕ и употребом отпадне топлоте из других технолошких, индустријских и енергетских процеса.

14. Цене енергије

Премда је цена електричне енергије за крајње купце у Србији око 3 пута мања него у земљама ЕУ, политика ниских цена није од велике помоћи социјалним категоријама са малим примањима. Истовремено, политика ниских цена електричне енергије деградира електропривреду и излаже је ризику предаје у руке других власника. Ниска цена погодује потрошачима који троше велике количине електричне енергије. С друге стране, ниске цене се остварују на штру екологије, тако да, зарад јевтиније струје, грађани сноси последице загађења животне средине, док истовремено расту ризици губитка власништва и контроле над електропривредом, коју би могли преузети други власници, чији се интереси не подударују са интересима грађана Србије. Постојеће стање би требало изменити са циљем да се неопходна помоћ и субвенције пруже само онима који имају мала примања, док би сви остали плаћали економску цену енергије. Стање у коме последице ниских цена енергије сноси животна средина, па тиме и грађани није одрживо на дужи рок.

Један од приступа је пружање могућности свим потрошачима са ниским примањима да се региструју за субвенционисању потрошњу. Њихова бројила би имала ограничену вршну снагу, док би сваког месеца добијали бонус до 600 kWh. Прекорачење наведеног износа морали би плаћати по економској цени, као и други потрошачи. Многа домаћинства на територији ЕУ имају монофазно бројило које допушта потрошњу до свега 3-4 kW, што би могло бити модел за субвенционисане потрошаче у Србији. Уз претпоставку да треба субвенционисати до 600 kWh месечно по домаћинству за 10% потрошача (око 600.000 људи или 250.000 домаћинстава), трошак за издвојену енергију био би приближно 10 милиона евра месечно. Уз трошкове мрежарине, месечно издвајање за субвенционисане потрошаче електричне енергије било би мање од прихватљивих 20 милиона евра. Субвенционисане потрошаче треба ослободити од плаћања свих такси (ОИЕ, акцизе, ПДВ). Плаћање ТВ таксе преко рачуна за електричну енергију треба укинути за све потрошаче.

Социјалним групама би требало понудити и субвенционисање других видова енергије, а поготову топлотне енергије.

15. Управљање јавним предузећима

Трансформације јавних предузећа Републике Србије одвијају се превасходно под утицајем ММФ и ЕУ. Искуства многих источноевропских земаља говоре да се подела сложених предузећа по делатностима, на којој инсистира ЕУ, може спровести на начин који све новонастале енергетске компаније окупља под јединственим власништвом у рукама грађана, и под јединственим надзорним одбором. Електроенергетика је у многим земљама подељена у складу са иницијативом ЕУ, а да је при томе очувано функционално, власничко и управљачко јединство. Тада се приликом управљања и одлучивања сагледава електропривреда у целини, што гарантује доношење одлука у складу са ширим друштвеним интересом.

Подела домаће електропривреде на ЕПС, ЕМС, ЕДС, ЕПС-снабдевање и др. обављена је на другачији начин. Начињена су нова, независна и не ретко сучељена предузећа која не деле заједнички циљ. Предузећима се не управља у складу са интересима грађана, већ у складу са партикуларним интересима појединих предузећа, политичара и ужих интересних група. Дерегулација (либерализација) подразумева ослонац на регулаторна тела. Међутим, у Србији се Агенција за енергетику Републике Србије (АЕРС) показала као нефункционална, са недовољним уважавањем аргумената струке и интереса грађана, уз одвећ велики утицај политике и уз значајну интервенцију државе, што се противи темељним идејама дерегулације.

Домаћа електропривредна предузећа треба реорганизовати и уклонити наведене недостатке. Она могу остати целине истог имена, али је неопходно да за сва постоји јединствен власник који заступа интересе грађана. Потребан је и јединствен надређени орган управљања који гарантује да се одлуке доносе у складу са интересима електропривреде као целине. Сва предузећа треба да буду под окриљем јединственог надзорног одбора. Предузећа треба водити у складу са стручним налазима и закључцима јединственог Стручног савета електропривреде Србије. У циљу остваривања самосталности у раду и професионализације, потребно је коренито реформисати и кадровски обновити АЕРС.

16. Хитне мере, закони и уредбе

Организација Владе Републике Србије би требало да уважи потребу да енергетика буде уско повезана са привредом. Досадашња организација није примерена развоју земље у наредним деценијама.

У наредном периоду, у правни систем би требало унети Закон о електричној енергији, Закон о угљоводонцима, Закон који уређује питања топлотне енергије и употребе биомасе, као и измењени Закон о коришћењу обновљивих извора енергије.

По својој природи, енергетика испољава негативан утицај на животну средину. Сучељавање енергетских и еколошких интереса друштва треба решити на транспарентан начин. Потребно је реорганизовати и стручно ојачати надлежна регулаторна тела, активно бранити независност њиховог рада од утицаја ужих интересних група, обезбедити свеобухватно, објективно информисање јавности и омогућити дијалог свих заинтересованих друштвених група.

Потребно је изменити законе који уређују енергетику као и друге законе који на њу утичу, како би се правни систем довео у ред и ускладио са интересима грађана. Поред тога, потребна је измена и ревизија велике већине уредби, правилника и других подзаконских аката који регулишу област енергетике, и који су промовисали партикуларне интересе на штету интереса грађана.

Академијски одбор за енергетику

Српска академија наука и уметности

У Београду, 16. августа 2025. године